

ВІСНИК

**КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
ЛІНГВІСТИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

**Серія
Педагогіка та психологія**

**2009
Випуск 15**

**Київ
Видавничий центр КНЛУ**

Регістраційне свідоцтво №8224 серія КВ від 17.12.2003 року

*Видається за рішенням вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
від 22 грудня 2008 року (протокол № 5).*

Редколегія

Головний редактор

доктор педагогічних наук, професор С.Ю.Ніколаєва

Заступник головного редактора

доктор педагогічних наук, професор О.Б.Бігич

Відповідальний секретар

кандидат педагогічних наук С.І.Шукліна

Члени редколегії

доктор педагогічних наук, академік АПН України, професор М.Б.Євтух

доктор педагогічних наук, член-кор. АПН України, професор В.І.Лозова

доктор педагогічних наук, член-кор. АПН України Г.П.Шевченко

доктор педагогічних наук, професор Т.І.Левченко

доктор педагогічних наук, професор Н.Ф.Бориско

доктор педагогічних наук, професор В.М.Плахотник

доктор педагогічних наук, професор О.Б.Тарнопольський

доктор педагогічних наук, професор Л.М.Черноватий

кандидат педагогічних наук, доцент М.І.Соловей

доктор педагогічних наук, професор Т.Д.Тхоржевська

доктор психологічних наук, професор О.Ф.Бондаренко

доктор психологічних наук, професор О.Б.Старовойтенко

доктор психологічних наук, професор Н.В.Чепелева

доктор психологічних наук, професор Л.І.Фомічова

доктор психологічних наук, професор В.П.Казміренко

Редактор

Т.М.Гревцева

Адреса редколегії

Україна, 03680 МСП Київ-150,

вул. Червоноармійська, 73

Київський національний лінгвістичний університет

© Київський національний лінгвістичний університет, 2009

ЗМІСТ

Методика формування іноземної лінгвістичної компетенції

Єсан Т.О.	Методична типологія граматичних явищ іспаномовних законодавчих текстів.....	5
Котил О.А.	Фонетичний аспект мовленнєвого розвитку молодшого школяра як підґрунтя формування англійської фонетичної компетенції	14
Король Т.Г.	Лексична мовна компетенція студентів у читанні англійської літератури як об'єкт тестового контролю.....	21
Марченко Н.М.	Навчальний матеріал для формування у студентів рецептивної граматичної компетенції (навчання німецької мови після англійської).....	32
Орловська Л.К.	Критерії оцінювання рівня сформованості усномовленнєвої граматичної компетенції у майбутніх учителів англійської мови	41
Шевцова Н.О.	Відбір фразеологічного матеріалу для формування німецькомовної соціокультурної компетенції у майбутніх учителів.....	47

Методика формування іноземної мовленнєвої компетенції

Борецька Г.Е.	Підготовчий етап навчання граматично правильної писемної комунікації майбутніх учителів англійської мови.....	57
Писанко М.Л.	Експериментальна перевірка ефективності навчання студентів мовних спеціальностей стандартів англійської комунікативної поведінки у писемному мовленні.....	67
Андронік Н.П.	Критерії відбору поетичних текстів для навчання майбутніх учителів англійської дискусії.....	76
Гусак Ю.А.	Етапи формування стратегічної компетенції у читанні англійською мовою в учнів старшої школи.....	84
Климентьєва М.В.	Цілі і завдання навчання майбутніх учителів німецької мови творчого монологу-розповіді засобами театральної педагогіки....	91
Майєр Н.В.	Особливості франкомовного ділового писемного спілкування майбутніх документознавців.....	99
Мацієва О.А.	Зміст навчання майбутніх учителів розуміння англійського мовлення з національними та регіональними типами вимови.....	107
Меньковська Ю.А.	Психолого-педагогічні передумови індивідуалізації навчання англійського діалогічного мовлення учнів початкової школи.....	113
Циган Л.В.	Компоненти перекладацької компетенції як об'єкти контролю рівня її сформованості.....	120

ЛЕКСИЧНА МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ СТУДЕНТІВ У ЧИТАННІ АНГЛОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ОБ'ЄКТ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ

Король Т.Г.

Полтавський університет споживчої кооперації України

Глобальні економічні інтеграційні процеси, а саме факт приєднання України до Світової Організації Торгівлі, а також дії уряду щодо реформування системи вищої освіти нашої держави з метою її входження до єдиного європейського освітнього простору висувають низку вимог як до підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців, так і до здійснення її контролю в умовах кредитно-модульної системи організації навчально-виховного процесу (КМСОНП).

Важливим складником професійної підготовки спеціаліста будь-якої галузі, у тому числі і в галузі фінансів, є його іншомовна комунікативна компетенція (ІКК) – сукупність знань, навичок та вмінь, необхідних спеціалісту з вищою освітою для адекватної іншомовної комунікативної поведінки в різноманітних професійних ситуаціях. Іншими словами, ІКК визначається як здатність спеціаліста, випускника вищого навчального закладу (ВНЗ) до практичного застосування іноземної мови для успішного здійснення професійної діяльності.

З огляду на обмеженість навчального часу та співвіднесеність з професійними потребами окремого фаху метою навчання іноземної мови у немовному ВНЗ є формування ІКК у пріоритетних саме для цієї спеціальності видах мовленнєвої діяльності (МД). При цьому сформованість ІКК у читанні фахової літератури залишається не лише необхідним складником професійної підготовки кожного майбутнього спеціаліста, а й засобом її вдосконалення, виступаючи цілком досяжною метою навчання іноземної мови у вітчизняному немовному ВНЗ. Саме тому важливим критерієм сформованості ІКК у випускників немовних ВНЗ, у тому числі й фінансових спеціальностей економічних ВНЗ, є вміння самостійно працювати з іншомовною науковою літературою з метою отримання професійно значущої інформації (Клименко 2004).

В умовах впровадження кредитно-модульної системи організації навчання неабиякої актуальності набуває проблема контролю рівня сформованості ІКК студентів немовних ВНЗ у читанні, зокрема англomовної фінансової літератури. Адже аналіз сучасних методичних досліджень, результати анкетування викладачів кафедр іноземних мов, а також власний досвід викладання в економічному ВНЗ свідчать про недостатню ефективність сучасної дискретної організації контролю рівня сформованості ІКК студентів немовних ВНЗ у читанні. Крім того, особливе значення контролю в системі кредитно-модульної організації навчання висуває додаткові вимоги щодо його ефективної реалізації. В умовах КМСОНП поточний контроль набуває оціночної функції, оскільки його результати залучаються до рейтингового бала студента. З одного боку, це сприяє активізації студентської навчальної діяльності протягом семестру та зростанню відповідальності студента за результати навчання, з іншого – виконання поточним контролем оціночної функції призводить до підвищення вимог до викладача щодо здійснення об'єктивного контролю. Посилення уваги до поточного контролю потребує точного визначення його об'єктів, показників сформованості тих чи інших операцій, навичок та вмінь, чітких критеріїв оцінювання, розробки й впровадження ефективних засобів контролю. При цьому варто надавати перевагу таким засобам контролю, які б забезпечували його обґрунтованість та надійність, масовість й економічність, давали змогу враховувати наявний рівень підготовки з іноземної мови окремого студента, створювали можливість як кількісної, так і якісної інтерпретації отриманих результатів, базувалися на єдиному підході та чітких критеріях оцінювання, сприяли розвитку навичок самоконтролю

й самооцінювання у студентів. Згідно з науковими дослідженнями (Клименко 2004, Саєнко 1998) словесно-логічному типу мислення, здебільшого притаманному студентському контингенту економічних ВНЗ, якнайкраще відповідатиме чітка структура контролю з точною схемою нарахування балів за шкалами оцінювання, використання яких забезпечить прогнозованість та порівнюваність результатів. Враховуючи загальнометодичні вимоги до контролю, характер його здійснення в умовах КМСОНП, специфіку читання як рецептивного виду МД та індивідуально-психологічні особливості даного студентського контингенту вважаємо доцільною розробку та впровадження у сучасні економічні ВНЗ системи тестового контролю англійської компетенції студентів у читанні фахової літератури.

Проблема тестового контролю ІКК широко представлена у працях вітчизняних та зарубіжних методистів. Питання контролю рівня сформованості ІКК у читанні взагалі чи одного з її компонентів зокрема розглядається у дослідженнях О.П. Петренко, Н.С. Саєнко, І.А. Цатурової, А.Б. Юдис. Особливості контролю рівня сформованості ІКК у читанні фахової літератури вивчаються у працях О.А. Арінічевої, Г.В. Барабанової, А.Л. Буран, І.М. Григоренко, Н.Ю. Гутаревої, Т.І. Кушнарської, С.Л. Мерцалової, О.В. Піневич, І.О. Попової, Н.Ю. Романової, Т.С. Серової, Л.М. Філімонової, Г.О. Циммерман та ін. Проблема контролю англійської компетенції у читанні економічної наукової літератури досліджувалася С.А. Фомінін у рамках створення комп'ютеризованої методики навчання читання фахової літератури студентів інженерно-економічних спеціальностей. При цьому питання організації контролю рівня сформованості англійської комунікативної компетенції у читанні фінансової наукової літератури залишилося поза увагою методистів. Низка дослідників неодноразово зверталася до проблеми організації тестового контролю у навчанні іноземної мови у середніх та вищих навчальних закладах, проте найактивніше розглядалося питання організації та проведення підсумкового контролю з іноземної мови (праці російських методистів Полякова О.Г., Бім І.Л., Бобро Т.А., Денисової Л.Г., Гром К.М.) з використанням тестових методик. О.П. Петрашук запропоновано систему тестового контролю у навчанні іноземної мови в середній школі. Досліджень же, присвячених питанню розробки системи тестового контролю ІКК студентів неможливого ВНЗ, нами не виявлено взагалі.

Саме тому питання створення системи тестового контролю англійської компетенції у читанні фінансової фахової літератури, представленої взаємозв'язком видів, об'єктів та засобів контролю, все ще залишається актуальним. Крім того, на нашу думку, попередньо розроблені засади тестового контролю лексичного компонента мовної компетенції студентів у читанні не знайшли свого належного відображення у створених методиках тестування вмінь читати. Потребують уточнення та конкретизації об'єкти поточного, модульного, рубіжного та підсумкового тестового контролю у читанні фахової літератури з урахуванням особливостей КМСОНП та специфіки текстів за фахом «Фінанси». Метою даної статті є визначення та методична оцінка лексичних особливостей фінансових наукових текстів, а також уточнення на цій основі об'єктів тестового контролю рівня сформованості лексичного складника мовної компетенції студентів ВНЗ у читанні фахової фінансової літератури англійською мовою.

За В.С. Цетлин (Цетлин 1994), до факторів, які ускладнюють розуміння будь-якого тексту у процесі читання, належать його об'єктивна складність, що виявляється у довжині речень, нагромадженні різноманітних зворотів, підрядних речень тощо, і суб'єктивні труднощі тексту, які залежать від рівня підготовки читача, а саме його володіння предметом, ступеня його розвитку і мовного досвіду. Отже, джерелом труднощів при читанні тексту є його складність, яка має три аспекти: предметний, логічний і мовний. Мовна складність тексту визначається його лексичними та граматичними характеристиками. Аналіз лексичних особливостей фінансових наукових текстів дасть змогу оцінити їхню мовну складність та спрогнозувати типові для студентів труднощі розуміння літератури цього фаху.

Фінансовим текстам властиві як загальні риси текстів наукового характеру, так і низка специфічних особливостей. Огляд сучасних лінгвістичних досліджень (Варламов 2004; Касьянов 2001) дає змогу виділити такі загальні риси англійських наукових текстів, притаманні також фінансовій фаховій літературі:

- використання термінологічної лексики для передачі інформації наукового типу: 30% лексичних одиниць (ЛО) фінансових текстів виконують функцію терміна;
- номінативність наукової лексики: 75% загального складу терміносистеми «Фінанси» становлять іменники, 17% – дієслова та 8% – прикметники;
- вживання значної кількості інтернаціоналізмів та неологізмів у наукових текстах: близько 25% фінансових термінів перекладається рідною мовою терміном іншомовного походження, а понад 10% термінів не мають українських еквівалентів взагалі;
- наявність різноманітних типів означень;
- концентричність подачі інформації, що виявляється у багаторазовому повторенні (до 10-15 разів протягом тексту), поясненні та уточненні ключових термінів;
- здатність термінологічної одиниці до модифікації значення за рахунок вживання різних означень переважно іменникового та прикметникового походження;
- застосування еліпсису – представлення термінологічного словосполучення у тексті з пропущеним компонентом чи компонентами, які передають важливу характеристику даного поняття;
- залучення нелінгвістичних засобів передачі наукової інформації: використання ілюстрацій, схем, графіків, символів, формул, рівнянь, таблиць для дублювання абстрактної фінансово-економічної інформації засобами наочності.

Специфічні риси фінансових наукових текстів переважно пов'язані з характером задоволеної в них інформації, яка й зумовлює вживання вузькоспеціальних термінів підмови «Фінанси» з притаманними їм характеристиками. До лексичних особливостей досліджуваної підмови належать такі:

- високий рівень узагальнення та абстрактності фінансових понять;
- вживання значної кількості лексики повсякденного характеру у функції терміна за рахунок зміни значення;
- полісемія фінансових термінів (20% однослівних фінансових термінів є багатозначними), що виявляється:
 - у термінах однозначних для даної підмови, але багатозначних для суміжних підмов;
 - у термінах, які мають вузькоспеціальне та загальноужиткове значення;
 - у термінах багатозначних в межах підмови «Фінанси»;
- поширеність однослівних термінів, що мають багатослівні українські відповідники (20% загальної кількості однослівних фінансових термінів);
- переважання похідних слів над непохідними: 83,5% іменників, 84% дієслів та 94% прикметників підмови «Фінанси» є похідними;
- домінування афіксальних похідних:
 - суфіксальний спосіб словотвору іменників (50,8% похідних іменників) та прикметників (48,8% похідних прикметників). До найбільш продуктивних іменникових суфіксів належать -tion, -ing, -er(or), -s, -ity, -ment, -ance/ence, тоді як переважна більшість прикметників утворена за допомогою суфіксів -able, -ary, -al, ed;
 - префіксальний спосіб словотвору дієслів (38% похідних дієслів). Найбільш розповсюдженими дієслівними префіксами даної підмови є re-, dis-, de-, en-, ad-;
- порівняна нетиповість конверсії як джерела словотвору: лише 7% похідних іменників та 4,7% похідних прикметників утворені за конверсією. Виняток становлять 21,5% похідних дієслів, конвертованих з іменників;
- наявність слів-комполітів: 11,6% похідних прикметників, 12,4% похідних іменників та 15,2% похідних дієслів утворено за рахунок словоскладання термінів, термінів та слів загального вжитку (див. табл.1);

Таблиця

Відсоткове співвідношення основних способів словотвору у різних частинах мови підмови «Фінанси»

Спосіб словотвору	% від загальної кількості		
	іменник	дієслово	прикметник
Суфіксальний	50,8%	25,3%	48,8%
Префіксальний	29,8%	38%	34,9%
Конверсія	7%	21,5%	4,7%
Словоскладання	12,4%	15,2%	11,6%

- поширеність явища міжваріантної та неабсолютної синонімії: 28% дієслів, 20,3% іменників та 13,3% прикметників мають від 1 до 8 синонімів;
- паралельне вживання декількох графічних варіантів одного й того самого терміна;
- розповсюдженість явища антонімії, головним чином серед іменників: 7% іменників мають від 1 до 3 антонімів, з них понад половину – різнокореневих;
- домінування термінів, виражених словосполученнями (85% фінансових термінів є багатослівними), що забезпечує ієрархічність, багатогранність та багатоаспектність фінансових ключових понять, встановлення їх родових зв'язків та видових конкретизаторів;
- переважання двохчленних термінологічних словосполучень, утворених поєднанням прикметника з іменником або комбінацією іменників (68,7% загальної кількості термінологічних словосполучень підмови);
- вживання трьохчленних термінологічних словосполучень (близько 25% загальної кількості словосполучень підмови), здебільшого утворених поєднанням прикметника та двох іменників або іменниками, поєднаними за допомогою прийменника of;
- наявність термінологічних словосполучень, які складаються з 4, 5 та більше членів;
- ідіоматичність та метафоричність термінологічних словосполучень, що поєднуються з семантичною прозорістю та мотивованістю;
- значні розбіжності у внутрішній формі складних фінансових термінів в рідній та англійській мовах: лише 19% складних англійських фінансових термінів тотожні за внутрішньою формою україномовним відповідникам.

Усі вищерозглянуті особливості англійських фінансових наукових текстів впливають на характер розуміння лексичного матеріалу у процесі читання і відповідно на процес формування лексичного компонента мовної компетенції студентів у процесі навчання, а отже, потребують методичної інтерпретації. З цією метою вважаємо за доцільне розглянути особливості формування лексичного компонента мовної компетенції у читанні літератури за фахом «Фінанси» з урахуванням специфіки даної підмови.

Огляд сучасної методичної літератури дає змогу виділити мовну компетенцію взагалі як один із об'єктів контролю англійської компетенції у читанні (Клименко 2004; Овчаренко 2007 та ін.). Слідом за В.В. Сафоновою, під мовною компетенцією ми розуміємо комплекс мовних знань, навичок, умінь та здібностей, оволодіння якими сприяє розумінню іншомовних лексико-граматичних засобів у процесі аудіювання та читання (Сафонова 1996). За С.К. Фоломкіною мовна компетенція у читанні співвідноситься з групою умінь, пов'язаних з розумінням мовного матеріалу тексту, тобто умінь перцептивної переробки інформації, які забезпечують точність розуміння прочитаного (Фоломкина 1987). Ряд дослідників, у тому числі В.П. Овчаренко, схилиються до думки, що для студентів немовних ВНЗ контроль мовної компетенції у читанні має зводитися до оцінювання рівня сформованості її лексичного та граматичного компонентів, оскільки фонологічний, орфографічний і орфоепічний компоненти мовної компетенції мають бути сформованими на достатньому рівні ще під час навчання іноземної мови у середній школі (Овчаренко 2007). Показником сформованості лексичного компонента мовної компетенції у читанні, за Н.С. Саєнко (Саєнко 1998), є сформованість

умінь перцептивної переробки лексичного матеріалу, яка, у свою чергу, виявляється у сформованості відповідних лексичних навичок та їх операційних компонентів. Розглянемо докладніше уміння перцептивної переробки лексичного матеріалу, оскільки саме вони підлягатимуть тестовому контролю при вимірюванні рівня сформованості лексичного компонента мовної компетенції у читанні фахової літератури.

Слідом за С.К.Фоломкіною, критерієм для класифікації даних умінь оберемо характер представленості лексичного матеріалу у свідомості читача (Фоломкина 1987). Загалом довільний текст містить:

- ЛО, попередньо закріплені у пам'яті читача, – реальний словник;
- ЛО, невідомі до моменту читання, але цілком зрозумілі на основі їх словотворчих елементів або різного роду контексту, – потенціальний словник;
- ЛО, абсолютно не знайомі читачеві, розуміння яких неможливе без використання додаткових джерел інформації (словників/довідників) – абсолютно незнайомий лексичний матеріал. Відповідно до визначених груп ЛО вважаємо за доцільне виокремити такі групи умінь перцептивної переробки лексичного матеріалу:

- уміння оперувати у процесі читання реальним словником;
- уміння оперувати у процесі читання потенціальним словником;
- уміння оперувати у процесі читання абсолютно незнайомим лексичним матеріалом.

Розглянемо докладно об'єкти контролю кожної групи умінь у контексті лексичних особливостей фінансових наукових текстів. Уміння оперувати у процесі читання реальним словником ґрунтуються на сформованості лексичної навички читання (ЛНЧ), яка виявляється у симультанному розпізнаванні форми слова, встановленні його актуального значення та оперування ним у процесі читання (Саенко 1998:50). Успішність здійснення зазначених операцій у процесі читання залежить від особливостей форми, значення та вживання ЛО, які використовуються автором для передачі інформації у тексті. На думку О.Ю. Долматовської, основні труднощі при засвоєнні, а згодом розпізнаванні та розумінні у процесі читання становлять:

- багатозначні ЛО;
- ЛО, що мають широкий синонімічний ряд;
- ЛО, що виражають абстрактні поняття;
- ЛО, схожі за формою на ЛО рідної мови, але відмінні від них за значенням;
- ЛО, представлені словосполученнями, значення яких не може бути зведеним до суми значень їх компонентів (Долматовская 1976).

Лінгвістичний аналіз фінансових наукових текстів, наведений вище, дає змогу стверджувати, що текстам даного фаху притаманний повний спектр вищезазначених факторів ускладнення сприйняття та розуміння ЛО реального словника у процесі читання. Тоді як порівняно незначна кількість непохідних ЛО у підмові «Фінанси» навпаки полегшує формування та активізацію реального словника під час читання фінансових текстів. Зважаючи на складність лексичного матеріалу фінансового наукового тексту, вважаємо за доцільне створення методичної класифікації вузькоспеціальних англійських фінансових термінів, що утворюють реальний словник майбутніх фінансистів, з метою визначення притаманних їм труднощів та конкретних операцій з ЛО, які виступатимуть прямими об'єктами контролю у процесі формування реального словника читача англійської фінансової літератури.

Спираючись на методичну типологію складної для засвоєння лексики, запропонованою О.Ф. Івановою, на методичну типологію В.Д. Борщовецької та типологічну класифікацію іншомовної лексики, розроблену М.О. Бурлаковим, а також враховуючи лексичні особливості англійських фінансових текстів, розглянуті вище, пропонуємо скористатися такими критеріями виокремлення методичних типологічних груп (ТГ) та типологічних підгруп (ТП) лексики реального словника майбутнього фінансиста для читання літератури за фахом:

- попередня представленість/непредставленість форми і значення ЛО у свідомості читача;
- збіг/незбіг форми ЛО англійською та рідною мовами;
- збіг/незбіг обсягів значення ЛО англійською та рідною мовами.

Вищезазначені критерії методичної типології ЛО реального словника студентів фінансових спеціальностей дають змогу виділити такі ТГ:

I. ЛО, форма та загальноужиткове значення яких знайомі читачеві. До даної ТГ належатимуть багатозначні ЛО – так звана термінологізована лексика загального вжитку, тобто знайомі студентам ЛО, які набувають вузькоспеціального значення. Наприклад: *quotation* – цитата – фін. котирування; *outstanding* – видатний – фін. випущений в обіг; *to draw* – малювати – фін. тягти – фін. знімати гроші з рахунку; *bond* – зв'язок – фін. облігація; *note* – відмітка, запис – фін. банкнота; *settlement* – поселення – фін. виплата. Труднощі розуміння таких слів у процесі читання фінансового тексту виникатимуть під час семантизації ЛО, потребуючи від читача здійснення додаткових операцій диференціації відомих йому співзначень багатозначного слова. Отже, прямим об'єктом контролю виступатиме рівень сформованості операцій диференціації загальноуживаного та вузькоспеціального співзначення багатозначної ЛО.

II. ЛО, форма та жодне із значень яких попередньо не засвоєні студентами. На основі зіставлення форми та обсягів значення даних ЛО з відповідниками рідної мови вони у свою чергу, можуть бути розподілені на такі ТП:

1) ЛО-терміни, схожі за формою (можливою є різниця в наголосі, вимові тощо) та еквівалентні за значенням відповідникам в рідній мові, тобто слова-інтернаціоналізми. Наприклад: *to discount a bill* – дисконтувати вексель (викупити вексель раніше зазначеного терміну); *to accept a bill* – акцептувати вексель (прийняти вексель до сплати); *to endorse a cheque* – індосувати чек (зробити передатний напис на звороті чека); *overdraft* – овердрафт (перевищення кредитного ліміту); *fiduciary* – фідучіар (довірена особа). Труднощі розуміння ЛО даної ТП виникають не стільки під час розпізнавання чи семантизації ЛО, скільки під час оперування її значенням у процесі читання для формування загального змісту тексту. Оскільки, окрім встановлення відповідності між англomовним терміном та україномовним еквівалентом, від читача вимагається розуміння термінологічного поняття, яке вкладається у дану ЛО, та його взаємозв'язків з іншими ЛО. Відповідно, чим краще читач володіє предметом/питанням, про які йдеться у тексті, тим менше труднощів у нього виникає з розумінням та оперуванням у процесі читання значенням подібних ЛО. І навпаки, засвоюючи відповідну ЛО, читач удосконалює свою систему знань щодо предмета майбутньої професійної діяльності. Тому при безпосередній перевірці володіння ЛО даної ТП здійснюватиметься опосередкований тестовий контроль рівня сформованості предметної компетенції студента, показниками якої у даному разі виступатимуть предметні/експертні знання. Отже, прямим об'єктом контролю вважатимемо рівень сформованості операції співвіднесення ЛО-терміна із його значенням; до опосередкованих об'єктів контролю при цьому слід віднести рівень володіння студентами предметними/експертними знаннями;

2) ЛО, схожі за формою, але відмінні за значенням або одним із значень у порівнянні з відповідними ЛО в рідній мові, так звані «хибні друзі перекладачів». Наприклад: *interest* – відсоток; *to balance* – закривати рахунки; *to amortize* – забезпечувати постійну виплату позички; *portfolio* – портфель цінних паперів; *principal* – капітал; *flier* – гра на біржі; *holding* – власність, володіння. Труднощі розуміння подібних ЛО у процесі читання фахових фінансових текстів виявлятимуться під час семантизації за рахунок впливу міжмовної інтерференції. Отже, прямим об'єктом контролю виступатиме рівень сформованості операції співвіднесення ЛО цієї ТП з адекватним їй значенням в умовах посиленої міжмовної інтерференції.

3) ЛО, не схожі ні за формою, ні за обсягами значень з їхніми еквівалентами в українській мові. Подібні ЛО є найскладнішими для засвоєння та розуміння у процесі читання. Особливо типовими для цієї ТП є одноцентричні номінативні комплекси або окремі слова, значення яких рідною мовою можливо передати лише за допомогою словосполучень. Наприклад: *mortgage deduction* – виплата іпотечного кредиту; *chattel* – рухоме майно; *maturity* – термін виплати; *blue chips* – першокласні цінні папери. Окреме місце у цій ТП належить словам-реаліям (1 ТГ у типології М.О. Бурлакова). Наприклад: *bear* – спекулянт на ринку цінних паперів, який грає на зниженні курсу акцій; *lamb* – спекулянт на біржі, який грає всліпу;

bull market – ринок цінних паперів, на якому спостерігається тенденція до підвищення курсу акцій; *discount house* – вид комерційного банку в лондонському Сті, який виконує короткострокову операцію на грошовому ринку. Труднощі розуміння ЛО даної ТП полягають у комплексному виокремленні всіх компонентів одноцентричних номінативних словосполучень з мовного ланцюга під час розпізнавання ЛО та у встановленні повного точного значення ЛО під час її семантизації. Крім того, розуміння слів-реалій неможливе без належного рівня сформованості соціокультурної компетенції, яка передбачає наявність у студентів відповідних крайнознавчих знань. Отже, при контролі розуміння ЛО даної ТП у процесі читання прямим об'єктом контролю вважатимемо рівень сформованості операції виокремлення багатоконпонентної ЛО з мовного ланцюга та операції співвіднесення форми ЛО з адекватним їй значенням, опосередкованим об'єктом контролю при цьому виступатиме рівень володіння студентами крайнознавчими знаннями.

4) ЛО, які збігаються за обсягом значень, але не збігаються за формою з відповідниками рідної мови, за рахунок існуючих морфологічних відмінностей між англійською та українською мовами. Дану ТП утворюватимуть усталені термінологічні словосполучення, значення яких зводиться до суми значень їх компонентів. Наприклад: *board of directors* – рада директорів; *capital gains* – прибуток з капіталу; *rate of interest* – відсоткова ставка; *share subscription* – підписка на акції. Труднощі сприймання та розуміння ЛО даної ТП у процесі читання виявлятимуться у виокремленні всіх компонентів термінологічного словосполучення як єдиного комплексу з мовного ланцюга під час розпізнавання ЛО, яке може бути до того ж ускладнено такими прийомими автора, як еліipsis чи модифікація значення ЛО за рахунок додання до неї означень з метою конкретизації. Прямими об'єктами контролю у даному разі слід вважати рівень сформованості операції розпізнавання модифікованої багатоконпонентної ЛО, а також операції співвіднесення форми ЛО з адекватним їй значенням.

Виявлені типові труднощі розуміння ЛО кожної з ТП дають змогу виокремити:

- прямі об'єкти тестового контролю, а саме операції з ЛО реального словника, недостатнє володіння якими може стати на заваді адекватного розуміння тексту;
- опосередковані об'єкти тестового контролю, а саме предметні/експертні та соціокультурні знання студентів.

Одним сформованість умінь оперувати реальним словником у процесі читання є необхідною, але недостатньою ознакою сформованості лексичного компонента мовної компетенції студентів у читанні фінансової літератури. Адже для успішної реалізації цього виду МД читач повинен також володіти умінями оперувати потенціальним словником у процесі читання. Розглянемо докладніше основні уміня цієї групи, враховуючи лексичні особливості фінансових наукових текстів. Опорою для встановлення значення невідомого слова, виявленого у процесі читання будь-якого тексту, можуть виступати морфолого-семантична вмотивованість ЛО або контекст. Залежно від характеру опори для визначення значення незнайомого слова уміня оперувати потенціальним словником поділяються на:

- уміня встановлювати значення невідомого слова за формальними ознаками;
- уміня встановлювати значення незнайомого слова на основі контексту.

Виходячи з переважання похідних термінів у текстах фінансового спрямування, варто підкреслити особливу роль сформованості умінь встановлювати значення незнайомого слова за формальними ознаками, які, у свою чергу, передбачають такі:

- уміня визначати значення афіксально-похідних слів, яке, зважаючи на домінування афіксального способу словотвору фінансових термінів, є найбільш важливим для ефективного оперування ЛО потенціального словника при читанні текстів даного фаху;

- уміня визначати значення слів-комполітів, яке матиме дещо меншу питому вагу при читанні фінансових наукових текстів з огляду на меншу продуктивність словоскладання у підмові «Фінанси»;

- уміня визначати значення конвертованих утворень, яке переважно стосуватиметься встановлення значення дієслів, конвертованих з іменників;

- уміння визначати значення слова за спільним коренем зі словом рідної мови (інтернаціональні слова), яке застосовуватиметься у процесі читання фінансових документів нечасто з огляду на той факт, що переважна більшість інтернаціоналізмів є класичними термінами підмови і засвоюється студентами у вигляді реального словника. Наприклад: *capital* – капітал; *cheque (check)* – чек; *dividend* – дивіденд; *trust* – довіра.

- уміння розуміти невизначені співзначення багатозначних слів, спираючись при цьому на контекст, предметні/експертні знання. Особливу увагу варто звернути на встановлення адекватного контексту варіанта значення для термінів, багатозначних у межах підмови «Фінанси», кількість яких у даних наукових текстах є значною, а розбіжності між співзначеннями – суттєвими. Наприклад: *outstanding* – 1) випущений в обіг; 2) незаборгований; *rate of return* – 1) норма прибутку; 2) коефіцієнт рентабельності капіталовкладень; *cover* – 1) покриття; 2) виплата, забезпечення; 3) страхування.

При цьому варто враховувати, що застосування умінь встановлювати значення невідомого ЛО за формальними ознаками націлене на подолання дефіциту знань з іноземної мови, а тому тісно пов'язане з розгортанням компенсаторних стратегій читання (Кушнір, 2006). У даному випадку вони виявлятимуться у використанні для розуміння невідомого ЛО фахового наукового тексту таких лінгвістичних ключів, як суфікси, префікси, словоскладання, порядок слів у реченні тощо. Отже, при безпосередньому тестовому контролі рівня сформованості умінь встановлювати значення незнайомого слова за формальними ознаками оточеного середовища перевірятиметься й рівень сформованості компенсаторних стратегій читання, який, в свою чергу, вказуватиме на певний рівень сформованості стратегічної компетенції студента взагалі.

Створюючи тестові завдання для вимірювання рівня сформованості вищезазначених умінь та стратегій, слід пам'ятати, що встановлення значення різних ЛО потенційного словника вимагає від читача різних мисленнєвих зусиль. Тому варто класифікувати ЛО потенційного словника для читання фахових текстів майбутніми фінансистами залежно від рівня складності виводимості їх значення на основі словотворчих елементів:

1) група ЛО простої виводимості: похідні слова, яким у рідній мові студентів відповідала б регулярні еквіваленти також похідного характеру, наприклад: *prepayment* – передплата (*pre-*); *non-profitable* – неприбутковий (*non-*); *purchaser* – покупець (*-er*); *borrower* – позичальник (*-er*); *transferable* – пересідний (*-able*). До цієї самої групи належать складені слова та словосполучення, еквівалентами яких у рідній мові можуть бути регулярні словосполучення, наприклад: *debenture-holder* – власник боргового зобов'язання; *money washing* – відмивання грошей; *floating interest* – плаваючий відсоток; *fixed annual dividend* – фіксований річний дивіденд. До цієї групи також було віднесено конвертовані слова, еквіваленти яких рідною мовою мають спільний корінь з вихідними ЛО, наприклад: *pledge* – *to pledge* – застава – заставляти.

2) група ЛО ускладненої виводимості: слова, для яких у рідній мові регулярні еквіваленти відсутні, наприклад: *payable* – той, що підлягає сплаті; *liable* – той, що підлягає поверненню; *encashable* – той, що може бути перетвореним на готівку. Саме відсутність регулярних еквівалентів, які могли б бути опорою при осмисленні значення, ускладнює розуміння подібних ЛО, вимагаючи більших мисленнєвих зусиль від читача для успішного завершення розумової дії.

До цієї групи також варто віднести конвертовані дієслова, еквіваленти яких рідною мовою виражені словами, утвореними від інших коренів, ніж вихідні ЛО, але при цьому семантичні зв'язки між ними є очевидними, наприклад: *a deposit* – *to deposit* – *deposit* – вкладати у банк; *cash* – *to cash* – готівка – отримувати/сплачувати гроші за чеком; *charge* – *to charge* – плата – встановлювати плату.

До даної групи також належатимуть термінологічні словосполучення, встановлення повного значення яких вимагає від читача доосмислення сумарного значення їх компонентів на основі відповідних предметних/експертних знань, наприклад: *interest expense* – витрати на виплату відсотків; *pension scheme* – програма пенсійного забезпечення.

3) група ЛО ексданної виводимості: слова, встановлення значення яких є можливим лише на основі осмислення їх внутрішньої форми. При цьому складність психологічних процесів і різноманітність шляхів переосмислення спричиняють додаткові труднощі та підвищені вимоги щодо рівня інтелектуального розвитку читача, наприклад: *cashier* – касир; *negotiable* – відчужений.

Враховуючи специфіку термінологічної лексики досліджуваної підмови, вважаємо за доцільне віднести до цієї групи виводимості також терміни-словосполучення, яким притаманна ідіоматичність та метафоричність. Їх розуміння вимагає від студентів застосування творчих зусиль та належного рівня сформованості соціокультурної та предметної компетенцій. Наприклад: *face value* – номінал; *knock-down price* – мінімальна ціна; *money at call* – гроші до вимоги; *tenant at will* – безстроковий орендар; *high street bank* – центральний банк; *back-to-back loan* – взаємне кредитування двох міжнародних компаній у місцевих валютах; *preferred stocks* – привілейовані акції; *the old lady of Threadneedle Street* – банк Англії.

Крім того, зважаючи на визначені вище риси фінансових наукових текстів, слід визнати неабияку роль уміння встановлювати значення невідомих ЛО за контекстом серед умінь оперувати потенціальним словником. Ця група умінь також тісно пов'язана з розгортанням компенсаторних стратегій читання, які, у даному випадку, виявлятимуться у використанні таких нелінгвістичних ключів, як аналіз тексту, його структура, предметні/експертні знання, графічний матеріал, таблиці тощо (Кушнар'ова 2006). При цьому уміння встановлювати значення незнайомих ЛО за контекстом та компенсаторні стратегії читання взаємодіятимуть у межах функціонування складної мисленнєвої евристичної діяльності читача із розкриття незрозумілих лексичних елементів тексту на основі синтезу лінгвістичних та екстралінгвістичних знань, навичок та умінь свідомого оперування ними (Гаражкіна 1984:47-48). Саме тому при прямому тестовому контролі рівня сформованості умінь визначати значення невідомої ЛО на основі контексту, опосередкованої перевірки підлягатиме рівень сформованості компенсаторних стратегій читання.

Спираючись на класифікацію контекстуальної здогадки, запропоновану Г.О. Гаражкіною (Гаражкіна 1984), а також враховуючи концентричність подачі інформації, насиченість графічним та табличним матеріалом фінансових текстів, пропонуємо розглядати такі уміння встановлювати значення невідомої ЛО на основі контексту англomовного фінансового тексту:

- комплексне застосування умінь визначати значення незнайомих ЛО за формальними ознаками та на основі контексту. Таке уміння виявиться особливо ефективним у процесі читання фінансових наукових текстів при встановленні невідомого співзначення багатозначної ЛО;

- уміння розкривати значення невідомої ЛО на основі попереднього контексту / за рахунок подальшого читання та розуміння тексту;

- уміння встановлювати значення незнайомих ЛО, спираючись на невеликі обсяги прочитаного тексту (речення/абзац) / спираючись на великі обсяги прочитаного (сукупність абзаців/цілий текст);

- уміння визначати значення невідомої ЛО на основі графічної, символічної, табличної інформації, предметних/експертних знань тощо;

- уміння ігнорувати несуттєві для досягнення поставленої мети читання незнайомі ЛО.

Зрештою, останнім показником сформованості лексичного складника мовної компетенції у читанні фахової фінансової літератури є сформованість уміння оперувати абсолютно незнайомим лексичним матеріалом. Дана група умінь насамперед виявлятиметься в уміннях користуватися словником/довідником. Для читання текстів фінансового спрямування найбільш вагомим, на нашу думку, видається уміння обирати адекватне контексту співзначення невідомого багатозначного слова з-поміж запропонованих у довідниковій літературі та уміння встановлювати значення словосполучення за одним із його елементів. Варто зазначити, що уміння цієї групи, в свою чергу, тісно пов'язані з когнітивними стратегіями читання,

які передбачають залучення різних джерел, у тому числі і словників, для здобуття необхідної інформації у процесі читання (Кушнарєва 2006). Отже, при тестовій перевірці рівня сформованості умінь оперувати абсолютно незнайомим лексичним матеріалом опосередковано контролюватиметься й рівень сформованості когнітивних стратегій читання.

Узагальнивши всі вищевикладені факти, маємо можливість:

- виокремити показники сформованості лексичного компонента мовної компетенції у читанні фахової літератури, а саме: уміння оперувати реальним словником, уміння оперувати потенціальним словником та уміння оперувати абсолютно незнайомим мовним матеріалом;
- визначити на основі типових труднощів розуміння лексичного матеріалу фінансових наукових текстів конкретні операції з ЛО у процесі читання, які виступатимуть прямими об'єктами тестового контролю рівня сформованості кожної з групи вищезазначених умінь;
- додатково окреслити компоненти предметної, стратегічної та соціокультурної компетенції, рівень сформованості яких вимірюватиметься опосередковано при тестовому контролі лексичного компонента мовної компетенції у читанні літератури за фахом «Фінанси» (див. табл.2).

Таблиця 2

**Взаємозв'язок прямих та опосередкованих об'єктів контролю
рівня сформованості у студентів лексичного компоненту мовної компетенції
у читанні англomовної фінансової літератури**

Лексичний компонент мовної компетенції у читанні фінансової фахової літератури	Група умінь	Прямі об'єкти контролю	Опосередковані об'єкти контролю	
	Уміння оперувати реальним словником	Операції: - розпізнавання ЛО; - співвіднесення із значенням; - цілісного виокремлення всіх елементів термінологічного словосполучення з мовного ланцюга під час розпізнавання ЛО; - семантизація багатозначних ЛО, які володіють вузькоспеціальним та загальноуживаним значенням; - семантизації ЛО, схожих за формою на ЛО в рідній мові, але відмінних від них за значенням; - семантизації слів-реалій; - семантизації ЛО, відмінних за формою від еквівалентів у рідній мові;	- володіння країнознавчими знаннями; - володіння предметними / експертними знаннями;	Соціокультурна компетенція Предметна компетенція
	Уміння оперувати потенціальним словником	Операції: - співвіднесення зі значенням афіксально-похідних ЛО; - співвіднесення зі значенням слів-комполітів; - співвіднесення зі значенням дієслів, конвертованих з іменників; - встановлення невідомого співзначення багатозначної ЛО на основі контексту чи експертних/предметних знань; - встановлення значення метафоричних та ідіоматичних словосполучень з опорою на контекст, країнознавчі чи експертні/предметні знання; - встановлення значення невідомої ЛО за рахунок попереднього контексту або подальшого читання тексту; - встановлення значення незнайомої ЛО на основі речення/абзацу або кількох абзаців/цілого тексту; - встановлення значення невідомої ЛО на основі графічної, символічної, табличної інформації, предметних/експертних знань; - ігнорування несуттєвої для досягнення мети читання незнайомої ЛО;	- використання лінгвістичних ключів – володіння компенсаторними стратегіями читання; - володіння країнознавчими знаннями; - володіння предметними / експертними знаннями; - використання нелінгвістичних ключів – володіння компенсаторними стратегіями читання;	Стратегічна компетенція Соціокультурна компетенція Предметна компетенція
	Уміння оперувати абсолютно незнайомим лексичним матеріалом	- відбір адекватного контексту співзначення невідомої ЛО з-поміж запропонованих у словнику/довіднику; - встановлення значення словосполучення за одним із його елементів.	- володіння когнітивними стратегіями читання;	Стратегічна компетенція

Таким чином, методична оцінка лексичних особливостей фінансових наукових текстів, а також аналіз лексичного складника мовної компетенції у читанні фінансової фахової літератури дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Безпосередньому тестовому контролю під час вимірювання рівня сформованості лексичного компонента мовної компетенції у читанні літератури за фахом «Фінанси» підлягатиме успішність виконання читачем низки конкретних перцептивних та мисленнєвих операцій з ЛО у процесі читання як показник сформованості умінь оперувати реальним словником, умінь оперувати потенціальним словником та умінь оперувати абсолютно невідомим лексичним матеріалом.

2. При безпосередній перевірці рівня сформованості умінь лексичного компонента мовної компетенції у читанні опосередковано визначатиметься й рівень сформованості предметної, соціокультурної та стратегічної компетенцій.

Дані, наведені у статті, можуть бути використаними для створення схеми аналізу лексичного матеріалу конкретних англійських фінансових текстів з метою подальшого створення тестових завдань для перевірки рівня сформованості лексичного компонента мовної компетенції у читанні у студентів за напрямком підготовки «Фінанси». Визначені у статті взаємозв'язки прямих та опосередкованих об'єктів тестового контролю лексичної компетенції у читанні фахової літератури можуть бути використані для створення системи тестового контролю англійської компетенції у читанні фахової літератури майбутніми фінансистами.

ЛІТЕРАТУРА

- Варламов В.А. Структурно-семантические особенности подязыка Business English: На материале тематической группы «Финансы»: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04; – СПб., 2004. – 244с.
- Гаражская Г.А. Обучение чтению оригинальных иноязычных текстов на первом курсе неязыкового вуза на основе использования догадки (на материале немецкого языка): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02; – Владимир, 1984. – 215 с.
- Долматовская Е.Ю. Методика обучения терминологии по специальности в неязыковом вузе (английский язык): Автореф. дис. ... канд. пед. наук / Государственный педагогический институт иностранных языков им. Мориса Тореза. – М., 1976. – 20 с.
- Касьянов В.В. Сопоставительный анализ современной терминологии финансовой деятельности в английском и русском языках: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20; – М., 2001. – 292 с.
- Клименко Е.В. Формирование иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности будущих финансистов: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08; – Калуга: 2004. – 200 с.
- Кушнарџова Т.І. Тестовий контроль рівня володіння майбутніми ветеринарними лікарями вміннями читати англійські тексти за фахом: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02; – К., 2006. – 348с.
- Обчаренко В.П. Компьютерное тестирование как метод оценивания уровня сформированности лингвистической компетенции (английский язык, неязыковой вуз): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02; – Таганрог, 2007. – 195 с.
- Саенко Н.С. Тестовый контроль уровня сформированности лексического навыка чтения у студентов I этапа НЯВ (на материале англ. языка): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02; – К., 1998. – 313 с.
- Санкова Е.И. Методика преемственного развития лексического навыка чтения на I этапе обучения английскому языку (неязыковой вуз): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02; – Л., 1984. – 222 с.
- Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. – Воронеж: Истоки, 1996. – 237 с.
- Фоломкина С.К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе. – М.: Высш. школа, 1987. – 207 с.
- Цетлин В.С. Трудности текстов для чтения // ИЯШ. – 1994. – №3. – С.9-13.
- ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ
- English for Banking. Пособие. Составитель Н.А. Самуэльян. – М.: Издательство «Менеджер». – 240 с.
- MacKenzie I. Professional English in Use. Finance. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2002. – 140 p.